

Inhoudsopgave

Voorwoord

4

De feiten op een rij

6

HOOFDSTUK 1

Betrokken kinderen en hun ouders

*Wie komen we tegen bij de
pilot Onderwijstijdverlenging?*

8

HOOFDSTUK 2

De bevlogen docent

Het verschil maken in de klas

13

HOOFDSTUK 3

Beproefde methodes

De kans om successen te verzilveren

20

Kennis op peil in de zomerschool

26

HOOFDSTUK 4

De veilige oversteeek

*Soepel van het primair naar
het voortgezet onderwijs*

28

HOOFDSTUK 5

Leiderschap met visie

Inspireren, motiveren en organiseren

32

Colofon

37

“Het was een goede ervaring. Konden we het maar overdoen!”

In die uitspraak ligt de kern van de pilots Onderwijstijdverlenging (OTV) besloten. Scholen mochten hun eigen weg kiezen binnen de subsidieregeling van het Ministerie van OCW en hebben daarom een schoolprogramma op maat kunnen ontwikkelen. Met veel vrijheid om een eigen richting te kiezen. Voor de ene school werkte deze vrijheid stimulerend; voor de andere school werd het gebrek aan kaders als last ervaren. Hoe dan ook, in vier jaar tijd hebben kinderen, ouders, leerkrachten en schoolleiders samen de onderwijskwaliteit verbeterd, op een manier die voor hen werkte.

Precies dát - uitzoeken wat wel en niet werkt - is de grote zoektocht van deze pilots geweest. Hoe zetten we extra leertijd in om leerwinst te behalen? Wat werkt het beste voor onze leerlingen en leerkrachten, in de specifieke context van onze school? In die zoektocht zijn initiatieven gelukt, maar ook mislukt. Gaandeweg zijn programma's uitgewerkt en hebben verrassingen zich geopenbaard. Successen - klein en groot - werden gevierd en gekoesterd. Maar tegelijkertijd vroegen deelnemers zich af: hadden we dit resultaat niet veel eerder kunnen bereiken? Waarom hebben we eerst zoveel hobbels moeten overwinnen?

Het antwoord is tweeledig: ja het kan sneller, en nee, niet makkelijker, want hobbels zijn er om van te leren. Met dit boekje proberen we in beide aspecten inzicht te geven. Door de belangrijkste lessen uit de pilots te destilleren, te analyseren en over te dragen. In alle gesprekken, verslagen, interviews en rapporten vonden we mooie leerpunten en lastige dobbers. Wat relevant is voor andere onderwijsprofessionals vindt zijn weerslag in deze publicatie.

Een publicatie om te inspireren, maar ook: aan te zetten tot actie. Want wat onomstotelijk duidelijk is geworden na vier jaar, is dat de verwachtingen zijn overtroffen. De winst van onderwijstijdverlenging werkt door op allerlei niveaus - soms onvermoed. Leerlingen voelen zich zelfverzekerder in hun leerproces door

OTV. Scholen uit het primair en voortgezet onderwijs werken veel intensiever samen aan een vloeiende overgang, wat de doorgaande leerlijn ten goede komt. Aspecten die we wel hadden gehoopt, maar die niet de eerste prioriteit hadden. Want dat was toch vooral: de focus op rekenen en taal versterken om achterstanden aan te pakken. Het ontstaan van ondernemende scholen met een aangenaam sociaal klimaat, met tevreden ouders en nieuwsgierige leerlingen, is een prachtige bijkomstigheid.

Nu is het aan u. Hoe ga ik van start met onderwijstijdverlenging? Waar moet ik op letten, wat zijn valkuilen? En welke resultaten probeer ik te bereiken, op welke manier? Door inzage te geven in het verloop van de pilots op de Rotterdamse scholen, hopen we iedereen te verleiden een eigen duit in het zakje te doen. Op een manier die past bij uw school en omgeving, bij uw team en visie. Liefst met een financiële ondersteuning, uit welke hoek dan ook. We hopen dat de gedachte voortleeft: onderwijstijdverlenging werpt stellig een ander licht op onderwijsproblemen in de regio. Er zit meer in onze kinderen dan we soms durven denken. We kijken ernaar uit dat de aanbevelingen worden overgenomen en dat ons Rotterdamse onderwijsklimaat blijvend wordt versterkt.

In deze uitgave zijn ervaringsverhalen van de OTV-scholen opgetekend. We laten de mensen die bij de pilots betrokken zijn aan het woord over hun eigen praktijk en bevindingen. Deze ervaringen zullen bij u wellicht herkenning oproepen, nieuwe inzichten bieden, of: bevestigen wat u zelf al in praktijk brengt. Aanvullend hebben we aanbevelingen opgenomen, met nadruk op de organisatie van meer leertijd. Deze tips en afwegingen - eenvoudig te 'scannen' in de kantlijn en als bijlage achterin - kunnen u verder helpen bij het succesvol vormgeven van onderwijstijdverlenging in uw school.

Vanuit welke achtergrond en ervaring u dit ook leest; laat de verhalen een inspiratie zijn voor iedereen met een onderwijshart.

OTV = onderwijstijdverlenging = meer leertijd = extra leertijd

De feiten op een rij

Pilots Onderwijstijdverlenging in Rotterdam

Locaties

Charlois, Delfshaven en Hoogvliet

Looptijd

september 2009 - augustus 2013

Aantal scholen

15 basisscholen (oorspronkelijk 17: twee scholen hebben zich teruggetrokken) en 9 scholen voor voortgezet onderwijs

Subsidiegever

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen

Budget

€ 9 miljoen in Rotterdam

Organisatievorm

Samenwerking tussen ten minste 3 basisscholen, een school voor voortgezet onderwijs en de gemeente

Doelstelling

Verkleinen van onderwijsachterstanden en tegengaan van onderpresteren op het gebied van taal en rekenen

Doelgroep

Onder- en bovenpresteerders in de bovenbouw: soms groep 6, doorgaans groep 7 en 8

Deelaspecten

- * Intensiveren van taal- en rekenonderwijs via extra leertijd;
- * extra begeleiden van vak- en groepsleerkrachten op het gebied van taal en rekenen;
- * intensiveren van de overgang van primair naar voortgezet onderwijs - de betrokkenheid van het voortgezet onderwijs en de doorgaande leerlijnen taal en rekenen uitwerken;
- * informeren en betrekken van ouders van OTV-leerlingen.

Uitvoering

Scholen konden de extra leertijd zelf vormgeven, met de volgende varianten:

- * als een verlengde schooldag;
- * passend binnen de reguliere schooltijden, door het inkorten van pauzes;
- * met een speciaal aanbod in de vakanties of 's avonds;
- * op basis van vrijwillige of verplichte deelname;
- * alleen voor groep 7 en 8; met betrekking van groep 5 en 6; of geïntegreerd vanaf de onderbouw.

“Schoolleiders moeten ondernemend en innovatief zijn”

Sanne Vreugdenhil, 33 jaar

Projectleider Onderwijstijdverlenging Rotterdam

Locatie: Rotterdam

“Je kunt een bak geld hebben, maar de leerkracht in de klas doet het. Het management van de school schept de voorwaarden. Schoolleiders moeten ondernemend en innovatief zijn: dat werkt door in het hele team en levert een bijdrage aan verbetering van de onderwijskwaliteit.”

Tineke van Zalinge, 62 jaar

Procesbegeleider Onderwijstijdverlenging pilots Charlois, Delfshaven en Hoogvliet

Locatie: Rotterdam

“Winst was dat scholen met het OTV-budget zelf direct aan de slag konden met hun ideeën en plannen. Ze konden experimenteren, vernieuwen en veranderen. Zonder OTV had dat veel langer geduurd - of was het niet gebeurd.”

1 Betrokken kinderen en hun ouders

Wie komen we tegen bij de pilots Onderwijstijdverlenging?

De kinderen van de bovenbouw, om wie het allemaal draait bij Onderwijstijdverlenging, zijn in de drie Rotterdamse pilots op allerlei manieren gestimuleerd om meer uit zichzelf te halen. Aanvankelijk was het soms moeilijk om de leerlingen naar de extra lessen te krijgen, maar uiteindelijk zijn de reacties grotendeels positief. Het is prettig voor leerlingen om aandacht te krijgen en te zien dat je daardoor beter presteert. Ook ouders waarderen die groei en worden zich meer bewust van de onderwijsontwikkeling van hun kind.

DIVERSE SCHOLEN, DIVERSE KINDEREN

Volgens onderzoek van de Onderwijsraad presteert 10 tot 18 procent van de kinderen onder zijn of haar niveau. Dit neemt toe in wijken waar de leerachterstand groter is. In de Rotterdamse wijken Charlois, Delfshaven en Hoogvliet kwamen de pilots Onderwijstijdverlenging goed tot hun recht. Het zijn alle drie gemêleerde wijken met diverse richtingen basisonderwijs. De schoolbesturen (BOOR, Kind & Onderwijs Rotterdam, RVKO en PCBO) hebben scholen geselecteerd waar verbetering van de onderwijskwaliteit op de agenda stond. Hoe hebben de leerlingen de extra leertijd in de praktijk ervaren? Een

13-jarige jongen uit groep 8 van basisschool De Boog in Delfshaven vertelt zijn verhaal. Hij heeft veel geoefend met de extra lesstof uit de avondschool (1 keer per week) en de winterschool (in de kerstvakantie). En dat is te merken. Zijn niveau blijft niet meer achter; hij trekt zich nu op aan de groep. Deelname was voor hem vrijwillig: "Ik had toch niets te doen in de vakantie, dus kon ik net zo goed naar school gaan." Hij vindt het fijn dat het op de avondschool helemaal om hem draait. "Je voelt dat je veel leert. Het is donker buiten en rustig op school. Je wordt niet afgeleid." Extra vakken zoals koken en gym maken de avondschool extra leuk, aldus andere kinderen van De Boog.

► Zorg voor een extra uitdagend curriculum, dat motiveert de leerlingen. Van de succeservaringen groeien ze.

Een leerling van groep 8 van de Woltjerschool in Delfshaven legt uit waarom onderwijstijdverlenging belangrijk is: "Ik vind het goed omdat het leerzaam is. Als je korter op school bent, leer je minder. Door te werken in niveaus kan ik meedoen met een andere groep die het al snapt. Ik ben bijvoorbeeld goed in tabellen." Een andere leerling vult aan: "Sommige jongens vinden het jammer dat ze langer op school moeten blijven, die vinden het saai." De meiden zijn erg gemotiveerd: "Het leukste moment is als we iets nieuws leren. Meester Eric geeft extra uitleg bij het rekenen in een OTV-les, anders dan in een gewone les. Ik zou weleens een wedstrijdje 'om het beste' willen doen."

► Maak een duidelijke keuze: voor alle kinderen iets extra's (verplichte deelname), of voor een specifieke groep (vrijwillige deelname). Houd vast aan vooraf gestelde doelen.

MET SPRONGEN VOORUIT...

OTV-coördinator van De Boog, Manal Benaïssa, geeft de meerwaarde aan van de extra leertijd. "De sfeer op school is anders, het aanbod is leuk, de kinderen zijn gemotiveerd. Ze zijn met sprongen vooruitgegaan. De leerlingen zijn veel meer doelgericht gaan werken, hun

prestaties zijn écht verbeterd." Voor één leerling geldt dat zijn Cito-score 19 punten hoger kwam dan verwacht, waardoor hij nu havo/vwo kan gaan doen. "Ik ging steeds meer oefenen en kreeg steeds meer het gevoel dat het serieus was", vertelt de jongen. Volgens Manal gaat het niet alleen om de verbeterde Cito-score: "De kinderen krijgen een enorme dosis zelfvertrouwen en dat werkt door op heel veel vlakken. Ze vragen hier nu al: juf, wanneer start de avondschool weer? En mogen we dan ook komen?" Nu de structuur voor groep 8 zich heeft bewezen, wil de school ook een programma voor groep 6 en 7 ontwikkelen - inclusief aanbod in de meivakantie.

► Ervaring leert dat in groep 5 en 6 taal en rekenen van basaal belang zijn. Start dus ook met extra leertijd in die groepen.

Twee leerlingen van basisschool De Toermalijn in Charlois vinden de extra lessen erg nuttig. Ze hebben bijvoorbeeld geleerd hoe elektriciteit werkt en hoe ze grafieken moeten tekenen. Een jongen geeft aan dat hij veel heeft geleerd over de werking en bestanddelen van een batterij. Verder heeft hij verschillende opgaven gemaakt waarbij hij woorden op alfabetische volgorde moest zetten. Tijdens het reguliere lesprogramma had hij dit ook al geleerd; maar in het OTV-programma hebben de kinderen een snellere methode bestudeerd.

► Laat leerlingen vanuit zelfgekozen leerdoelen voor taal en rekenen hun eigen leerprogramma opzetten. Dit daagt ze uit om hun horizon te verbreden.

POSITIEVE REACTIES VAN OUDERS

Op De Christophoor in Charlois deden groep 6, 7 en 8 mee aan de pilot. "Alle kinderen maakten extra lessen, omdat de kinderen van deze wijk dit hard nodig hebben", verklaart schoolleider Ria Post. "Er is achterstand op taal en rekenen en door onderwijstijdverlenging hebben we een kans - in de vorm van extra middelen en inzet van leerkrachten - om die achterstanden weg te werken." De Christophoor hanteerde een verplichte vorm van veertig minuten extra verdiepingsstof per week, afgestemd op de individuele behoefte van iedere leerling. "We keken heel goed: wat heeft dit kind nu nodig en wat kunnen we daarmee doen?", aldus Ria. Daarnaast is er een vrijwillige zomerschool gestart en konden leerlingen zich inschrijven voor extra lessen woordenschat na schooltijd. De ervaringen van Ria met extra leertijd zijn positief. "Ook ouders waarderen de extra's die de school te bieden heeft. Ze zien de resultaten toenemen, ze zijn tevreden over de school. Daarnaast leren wij de ouders in informatieochtenden hoe ze thuis hun kind kunnen stimuleren in bijvoorbeeld taalontwikkeling."

► Geef ouders handvatten om de onderwijs-ontwikkeling van hun kind

te volgen, voor de noodzakelijke extra ondersteuning vanuit het thuisfront. Betrek ze actief bij lopende thema's, geef tips voor boeken, zoek aansluiting in tentoonstellingen etc.

De directie van de Woltjerschool in Delfshaven geeft aan dat ouders het belang zien van extra lessen voor hun kind. Het contact met de school en de leerkrachten wordt gewaardeerd, en ook hier geldt dat ouders het onderwijs meer zijn gaan ondersteunen. "Een groot deel van de huidige generatie ouders heeft in Nederland op school gezeten. Zij zijn bekend met het systeem, hebben belangstelling voor school en gaan mee op bibliotheekbezoek of nemen deel aan andere activiteiten."

ZIEN OUDERS RESULTAAT?

Ouders op De Christophoor vinden het goed dat er extra aandacht aan taal en rekenen wordt besteed, als impuls voor de ontwikkeling en kansen voor hun kinderen. De kinderen hebben hun prestaties verbeterd, aldus de ouders: "Er wordt goed op onze kinderen gelet en gekeken of ze ook voldoende vooruitgaan." Waaraan merken de ouders de verbeteringen concreet? Ze geven aan dit terug te zien op het rapport (hogere cijfers), aan het feit dat hun kind niet is blijven zitten én aan het verbeterde contact met de leerkracht. Ook zeggen ze extra leertijd in de bovenbouw heel belangrijk te vinden. "De extra lessen

zijn een goede voorbereiding op het voortgezet onderwijs", vertelt een ouder. De kinderen hebben een inhaalrace gemaakt, volgens een moeder: "Er waren achterstanden in groep 6, maar die zijn nu weg." Soms wordt van de ouders een extra actieve houding gevraagd. Zo werkt De Tuimelaar in Hoogvliet met huiswerkbegeleiding, waarbij ouders actief worden gestimuleerd om het huiswerk na te gaan.

► Organiseer na afloop een portfolio-avond voor alle ouders en kinderen, om de resultaten te vieren.

In Hoogvliet worden de positieve ervaringen door ouders onderstreept. "Ja, we zien zeker resultaat", zegt een moeder van de Andries van der Vlerkschool. "Mijn kind is op het onderdeel studievaardigheden van een B naar een A-score gegaan." Een andere moeder vindt: "Ze leren er altijd van."

Op de Zalmplaatschool in Hoogvliet is onderwijstijdverlenging niet verplicht, maar toch doen vrijwel alle leerlingen mee. "Het programma is zeer gewenst en alle partijen reageren positief. OTV heeft een drastische verandering veroorzaakt in onze school", vertelt directeur Janneke Oudshoorn.

HOE KRIJG JE ZE WARM; LEERLINGEN WERVEN

Soms lukt het niet om de kinderen warm te krijgen voor de extra leertijd. Zeker de naschoolse variant staat in

de weg van hobby's en andere vormen van vrijetijdsbesteding. Daarom kiezen scholen na enige aanlooptijd voor meer integratie binnen de lesdag, bijvoorbeeld ten koste van een gedeelte van de pauze of overblijf. Op De Toermalijn in Charlois werd aanvankelijk een ouderbijdrage gevraagd voor de zomerschool: dit kwam de aanmeldingen niet ten goede. Door de klassen in te gaan en leerlingen te enthousiasmeren via de leerkracht, en eerder te werven via nieuwsbrieven en infoavonden, is het aantal deelnemers opgeschroefd. De leerlingen van Andries van der Vlerk in Hoogvliet vinden het geen probleem om drie keer per week een half uurtje later thuis te zijn – hoewel spelen altijd leuk is. "Dat is het wel waard", zeggen ze.

► Eerste stap: werving. Zorg voor een warme aanbeveling van de extra leertijd bij ouders en kinderen. Hoe? Door zelf in de klassen te vertellen over OTV, infoavonden voor ouders te organiseren en voorbeeldlessen te verzorgen.

Onderwijstijdverlenging neemt op de Woltjerschool in groep 7 en 8 maar liefst drie uur per week in beslag, binnen de reguliere schooltijd. De directie vertelt: "Door de kinderen in een andere ruimte te laten zitten, de lessen door een speciale OTV-leerkracht te laten geven en de instructie aan het niveau van een groepje aan te passen, is het echt anders dan de reguliere schooldag. Dat geeft de kinderen een extra impuls."

“De winterschool vond ik het leukste”

Souad Hajji, 39 jaar

Moeder van Lamiyae

Locatie: Schiemond, Delfshaven

“Het verschil is heel groot. Vroeger had Lamiyae veel moeite met lezen. Als je niet begrijpt wat je leest, kun je ook geen goede antwoorden geven. Ze heeft nu veel meer vertrouwen in zichzelf. Lamiyae was soms uren op school, omdat ze het daar zo gezellig vond. Dan kwam ze kwart over vijf thuis, in plaats van kwart over drie. Nu gaat ze havo/vwo doen op het Montessori Lyceum. We hebben veel scholen bekeken en we denken dat ze daar goed zal passen.”

Lamiyae Rachidi, 11 jaar

Leerling groep 8 OBS De Boog

Locatie: Schiemond, Delfshaven

“Ik heb zelf gevraagd of ik mee mocht doen met de avondschool en de winterschool, en mijn moeder vond het goed. De winterschool vond ik het leukste, daar mocht je veel doen met internet. In taal was ik eerst niet zo goed. Begrijpend lezen en zelf teksten schrijven gaan nu veel beter. Ik vond ‘Nieuwsbegrip’ wel moeilijk, met het zoeken van informatie in de alinea’s. ‘Leeslink’ vond ik leuker. Ik ben al op bezoek geweest bij het Montessori Lyceum. Ik dacht toen: wat ben ik klein!”

2 De bevlogen docent

Het verschil maken in de klas

Goed onderwijs valt of staat met de leerkracht, dat weten we allemaal. Een methode kan nóg zo goed zijn en een schoolleider nóg zo gedreven, als de man of vrouw voor de klas dit niet goed weet over te brengen op leerlingen, komt de boodschap onvoldoende aan. Voor Onderwijstijdverlenging een heikel punt: want hoe krijg je mensen zo ver dat ze meer uren gaan werken? Of doorwerken in vakanties? Dat ze nieuwe methodes omarmen en eigen maken? Diverse teams, verschillende oplossingen.

EXTERNE KRACHTEN

Het ligt voor de hand om OTV-lessen te organiseren door het inhuren van externen. Er is extra geld beschikbaar, dus ‘koop’ je extra menskracht die de leerlingen opvangt in OTV-lessen. Met een duidelijk afgebakend programma en een aanpak op maat. Maar waar vind je zulke goede krachten, die slechts een klein contract op school kunnen invullen? En is het niet beter om met leerkrachten te werken die de kinderen al kennen, en daardoor feilloos kunnen inhaken op het niveau van de klas? Een school zegt: “Het succes van onderwijstijdverlenging valt of staat met de mensen die voor de groepen staan. Je kunt niemand ertoe dwingen, het is voor de leerkracht toch een taakverzwaring. Ieder jaar is het weer zoeken naar de mensen die het willen doen.” Een andere school, die werkte met externe krachten: “Er was teveel

tussentijdse wisseling van docenten en ze hadden niet altijd een lesbevoegdheid. Geen ideale situatie.”

► **Maak een duidelijke keuze voor interne of externe krachten. Kies je voor de inzet van interne medewerkers? Waak er dan voor dat onderwijstijdverlenging wordt gezien als overwerk: het is een functie-uitbreiding. Of zorg voor taakvermindering op andere fronten.**

VASTE TEAMLEDEN MET SPECIFIEKE KWALITEITEN

Vaak betekent extra leertijd: overwerk voor de teamleerkrachten. En doorwerken in de vakanties, iets wat in het basisonderwijs niet vaak voorkomt. Of kan het ook anders? De Woltjerschool in Delfshaven is begonnen met extra onderwijs na schooltijd. Dat werkte niet goed, en nu valt OTV binnen de reguliere

schooltijd, met een continuooster voor tijdsinst. Bij de Woltjer zijn twee leerkrachten vast aangesteld voor onderwijstijdverlenging: Annemarie voor taal en Eric - tevens leerkracht van groep 8 - voor rekenen. Eric werkt fulltime op school en besteedt een dag per week aan onderwijstijdverlenging. Annemarie staat twee dagen voor de groep en steekt eveneens een dag in onderwijstijdverlenging. Het lijkt perfect te werken als teamleden deze taak krijgen toebedeeld: ze kennen de school en de leerlingen, maar kunnen zich wel helemaal vrijmaken voor deze opdracht. De directie maakt onderscheid met de reguliere lessen door de leerlingen in een ander lokaal onder te brengen voor OTV en de manier van lesgeven aan te passen. "De leerlingen worden in niveaus opgedeeld en krijgen per groepje instructie voor *Rekennieuws*, rekenspelletjes of de *Rekentuin*. Met vrijrijdbare meubels kunnen we de ruimte flexibel inrichten, al naar gelang de samenstelling van de groep", licht directeur Martin Weij toe.

► *Professionaliseer leerkrachten door hun vaardigheden op het gebied van taal en rekenen te trainen. Zet ze in hun kracht. Breng in kaart op welke gebieden leerkrachten extra ondersteuning nodig hebben; maak op basis daarvan een scholingsplan.*

De Notenkraker in Hooglyet werkt met een speciaal aangestelde OTV-leerkracht als 'verlengstuk van de groep'. In overleg met de groepsleerkracht worden knelpunten en hiaten aangepakt op zowel groepsniveau als op individueel niveau. Wat is er nodig en noodzakelijk? Daar speelt de OTV-leerkracht op in. Resultaten worden nauwkeurig bijgehouden en gecheckt.

OPSTARTPROBLEMEN

Zo soepel kon het niet overal worden geregeld. Vooral in de eerste twee jaar van de pilot waren er opstartproblemen om het programma georganiseerd te krijgen. Bij De Korf in Delfshaven moest de aangestelde OTV-coördinator vaak invallen op de groep en daardoor bleven taken liggen. Ook het bij elkaar zoeken van extra leermateriaal kost de leerkrachten veel tijd. Juf Saskia van De Boog in Delfshaven: "De gestructureerde aanpak in de Cito-oefenboekjes voor rekenen was heel duidelijk voor groep 8, met uitleg, opdrachten en de link naar het voortgezet onderwijs. Dit zou ik ook graag voor de andere vakken willen hebben." Directeur Harm Weggemans van De Toermalijn in Charlois ervaart dat het elke zomer moeilijk is om leerkrachten te vinden die twee weken (betaald) willen doorwerken in de zomervakantie. "Het zit nog niet echt in het systeem van leerkrachten die

zes weken vakantie gewend zijn. Maar de mensen die je dan vindt, zijn erg gemotiveerd om in de zomerschool les te geven."

OPTIMALE VERWEVENHEID

De oplossing voor de organisatie van onderwijstijdverlenging is niet altijd makkelijk voorhanden. Een geïntegreerde aanpak, zoals op De Christophoor in Charlois, lijkt een goede weg. De OTV-lessen worden zodanig onderdeel van het schoolprogramma dat niemand eigenlijk nog merkt dat er extra wordt ingezet op taal, rekenen en studievoordigheden. "Onderwijstijdverlenging is niet meer weg te denken uit onze school", vertelt schoolleider Ria Post. "OTV geeft tijd en ruimte. Leerkrachten hebben plannen en ambities, maar het ontbreekt aan tijd om die om te zetten in acties. Door OTV kunnen we tijd investeren om te experimenteren en daarmee tot nieuwe inzichten komen." Dit heeft de band binnen het team versterkt: "Leerkrachten zijn intensiever met elkaar gaan samenwerken. Zij benutten elkaars inzet goed. Het is een team om trots op te zijn", stelt Ria. Op deze manier verrijkt onderwijstijdverlenging het algemene leerprogramma, met een extra inhoudelijke en sociale impuls. Een heldere route waarin ouders, kinderen en

leerkrachten het vanzelfsprekend vinden dat het optimale uit de mogelijkheden van kinderen wordt gehaald.

► *Probeer het rooster zo aan te passen dat integratie van extra leertijd in de schooldag mogelijk is, bijvoorbeeld door het inkorten van de grote pauze (continuooster).*

LEERKRACHTVAARDIGHEDEN

De lessen zijn georganiseerd, de kinderen gemotiveerd, de methodes geregeld, de mensen aangesteld. Maar hoe zorg je dan dat leerkrachten de doelstellingen en aanpak van onderwijstijdverlenging kunnen doorgronden en eigen maken? Binnen de pilot was budget beschikbaar voor het professionaliseren van de vaardigheden van leerkrachten. Bijna alle scholen hebben ervaren dat als er nieuwe leermiddelen, modellen of methodes worden aangeschaft, training hierbij onontbeerlijk is. Nieuwe kennis en inzichten moeten 'inslijten'. Coaching op didactisch handelen scherpt de nieuwverworven vaardigheden aan; dit vergroot de kans op het bereiken van de gewenste resultaten én de borging daarvan. Op De Toermalijn in Charlois is gekozen voor een teamscholing rondom *Woorden in de weer*. Directeur Harm Weggemans:

“Het verwerven van woordenschat bleek een groot probleem te zijn bij leerlingen. We hebben veel geprobeerd en weinig succes behaald. Nu we als schoolteam in training zijn, hopen we dit onderdeel op een hoger plan te krijgen.” Collega Ria Post van De Christophoor onderschrijft dit: “De leerkracht maakt het verschil, door bijvoorbeeld een goede instructie bij het technisch lezen.” Zij heeft binnen haar team de leerkrachtvaardigheden versterkt door georganiseerde nascholing en begeleiding via klassenconsultaties, nagesprekken, intervisiebijeenkomsten en informatiemiddagen. Het resultaat, volgens Ria: “Een goed team dat wil verbeteren en innoveren op taal- en rekenonderwijs. En: draagvlak voor onderwijstijdverlenging binnen het onderwijsteam.”

► *Let op: alleen training van leerkrachten is niet genoeg. Coaching, intervisie en consultatie over een langere periode zorgen ervoor dat het geleerde goed wordt toegepast in de groep.*

Op De Notenkraker in Hoogvliet merkte directeur Jan Trommel hetzelfde positieve effect. “De leerkrachten halen voldoening uit de hogere opbrengsten die ze behalen met de leerlingen. We hebben ingezet op vergroting en versterking van de leerkrachtvaardigheden, omdat het niet vanzelfsprekend is dat extra leertijd ook betere prestaties biedt”, aldus Trommel. Hoe er door leerkrachten wordt gewerkt en hoe methodes worden ingezet is ontzettend belangrijk. We willen de leerkrachtvaardigheden goed op peil houden, zodat we ook na 2013 zonder subsidie verder kunnen met dit proces.” Op de Zalmplaatschool in Hoogvliet worden de getrainde leerkrachten gezien als parels uit de pilot, aldus directeur Janneke Oudshoorn: “Het directe instructiemodel zet aan tot leerrendement. De resultaten daarvan zien we elke dag.”

“De leerlijnen zijn helder”

Nancy Tadeij, 33 jaar

Groepsleerkracht groep 8 OBS De Tuimelaar, IB'er en OTV-innovator

Locatie: Meeuwenplaat, Hoogvliet

“In het project Talentontwikkeling in Hoogvliet hebben we leerkrachten meer bewust gemaakt van hun rol. Ze weten nu hoe ze de leerlingen optimaal kunnen bedienen, wat de beste plek is voor een kind. Van de kleuterklas tot de bovenbouw, iedereen hebben we in beeld; de leerlijnen zijn helder. Leerkrachten zijn anders naar toetsresultaten gaan kijken. De vraag is nu: wat zijn jouw talenten en wat doe je ermee?”

Annelies Leijdekkers, 50 jaar

Groepsleerkracht groep 3 OBS De Tuimelaar, IB'er en OTV-innovator

Locatie: Meeuwenplaat, Hoogvliet

“In vier jaar OTV is heel veel gebeurd. Alle BOOR-scholen in Hoogvliet zijn kennis met elkaar gaan delen en daaruit zie je eenheid ontstaan. De grootste innovatie voor leerkrachten op onze school zit in het werken met het directe instructiemodel, de didactische werkplannen en de arrangementen op maat. We hebben de leerkrachten getraind en ze zien direct resultaat in de klas: hoe ze leswinst kunnen behalen bijvoorbeeld. Deze onderwerpen komen terug in onze workshops en studiedagen.”

“OTV prikkelt de creativiteit, in de samenwerking met partners en in het bedenken van nieuwe dingen”

Bestuursleden Rotterdamse pilotscholen

Henk Moerland, 62 jaar (niet op de foto)

Hoofd stafbureau bij Stichting Kind en Onderwijs Rotterdam

“De hoeveelheid uren is niet belangrijk; de kwaliteit telt. Als de kwantiteit en de kwaliteit hoog zijn, dan kan extra leertijd echt een versterkend effect hebben.”

Kees Terdu, 56 jaar

Voorzitter College van Bestuur bij de Stichting voor Protestants Christelijk Basis- en Orthopedagogisch Onderwijs (PCBO) te Rotterdam-Zuid

“Deelder dichtte ooit: ‘Binnen de perken zijn de mogelijkheden even onbegrensd als daarbuiten’. Misschien geldt dat ook wel voor OTV. Binnen het subsidiekader was er een enorme vrijheid voor scholen om zelf het programma vorm te geven. Ik hoop dat ze dit hebben geoogst en het in hun achterhoofd houden als de OTV-subsidie stopt: blijf kijken hoe je creatief de ontwikkeling van kinderen kunt versterken. OTV prikkelde de creativiteit, in de samenwerking met partners en in het bedenken van nieuwe dingen. Dat gaat verder dan de korte termijn van vier jaar, en verder dan alleen de Cito-eindtoets.”

Jitske Huissen-Wezenberg, 41 jaar

Stafmanager Onderwijs en Identiteit bij de Rotterdamse Vereniging voor Katholiek Onderwijs (RVKO)

“OTV heeft een stevige basis gelegd voor de samenwerking tussen primair en voortgezet onderwijs. En OTV heeft ruimte gegeven voor ontwikkeling. Vaak tot ongeloof van de scholen: hebben we écht de vrije hand? De regelgeving bleek niet beperkend te zijn, maar verruimend. Toen dat besef er eenmaal was, zijn er mooie initiatieven ontstaan.”

Jan van der Meer, 58 jaar

Bovenschools manager primair onderwijs bij de Stichting voor Openbaar Onderwijs in Rotterdam (BOOR)

“OTV heeft zeker tot innovatie geleid. Scholen hebben niet gezocht naar meer van hetzelfde, maar zijn echt op zoek gegaan naar nieuwe manieren om kennis te ontwikkelen bij leerlingen.”

3 Beproefde methodes

De kans om successen te verzilveren

Budget uit de pilot Onderwijstijdverlenging betekent naast het inzetten van extra leerkrachten ook: nieuwe materialen aanschaffen. Vaak zijn dat kostbare ICT-middelen, zoals smartboards en laptops. En methodes voor rekenen, taal en het verbeteren van studievaardigheden, die anders niet in beeld zouden zijn. Kan het ook zonder? Over de populariteit van sommige methodes en het gemak van zelfstandig werken op de pc.

MODERNE TECHNIEKEN

Niemand zal het ontkennen: met een budget om te investeren lonkt de moderne techniek naar de onderwijsportemonnee. Veel pilotscholen grepen de gelegenheid aan om de ICT op orde te brengen en computerlokalen in te richten. Wat heeft het ze opgeleverd, behalve blinkende nieuwe materialen? “We hebben veel gekocht en het bleek achteraf niet altijd de juiste besteding te zijn”, concludeert een directeur uit Hoogvliet. “Inmiddels hebben we de begroting gekoppeld aan onze doelen. Daarvoor hebben we goed overleg gevoerd met het voortgezet onderwijs, om samen de richting te bepalen.”

Marloes Snel van de Steven Stemerding-school in Charlois heeft een goede ervaring met de aanschaf van materialen: “Door ICT-ondersteuning hebben we een

meer themagerichte manier van werken ontwikkeld. Van de onderbouw tot de bovenbouw loopt die lijn structureel door. De leerlingen werken zelfstandig op computers: daardoor zijn ze meer gemotiveerd. Ze lezen, zoeken naar informatie en maken een werkboek. En leerkrachten ervaren tijds winst. Deze extra tijd investeren ze in leerlingen die ondersteuning nodig hebben.” OTV schept de leervoorwaarden en geeft daarnaast ruimte, volgens Marloes: “We konden experimenteren met nieuwe programma’s voor taal en rekenen. En om de context te verbreden zijn we met leerlingen op stap gegaan, die excursies horen er ook bij.”

► *Motiveer de leerlingen om zelfstandig te werken met ICT-ondersteuning. Benut de vrijgekomen tijd met extra aandacht voor andere leerlingen.*

WELOVERWOGEN KEUZES

Verruiming van de budgetten zorgt voor de aanschaf van allerlei beproefde methodes, met meer tijd om te oriënteren. Zo kunnen weloverwogen keuzes worden gemaakt. Om het rekenen te stimuleren zijn onder meer de programma’s *Ambrasoft*, *Wereld in getallen*, *Het Grote Rekenboek* en *Nieuwsrekenen* op een aantal scholen ingezet. In samenwerking met het voortgezet onderwijs is gewerkt met *Rekentuin*. Dit komt bovenop de eigen methoden waarmee de scholen werken.

Hoe dat wordt ervaren? Een meisje uit groep 8: “Ik had moeite met rekenen, procenten en breuken en ben er echt beter in geworden door OTV.” In een ‘trotsmap’ houden de kinderen bij wat ze hebben gedaan in de OTV-lessen. Een creatieve aanpak, zoals rekenen met pizza, stukjes chocolade of pannenkoeken wordt erg gewaardeerd door de leerlingen. De Woltjerschool in Delfshaven besteedt daarnaast aandacht aan versneld typen in de ‘computerles’. En de leerlingen van groep 8 volgen technieklessen in samenwerking met de G.K. van Hogendorpschool. Op de Andries van der Vlerk in Hoogvliet wordt gekeken hoe bovenpresteerders kunnen worden uitgedaagd: “We denken nu aan Engels als OTV-vak, dat is heel goed voor de A-plus leerlingen”, denkt directeur Hetty Landman. Volgens de Zalmplaat in

Hoogvliet vormt Engels een mooie brug naar het voortgezet onderwijs. “Engels is een goede verbinding tussen de wereld van kinderen en de grote wereld. Het is een wereldtaal. Als de leerlingen naar het voortgezet onderwijs gaan, hebben ze een voorsprong met kennis van de Engelse woordenschat, spelling en grammatica.”

► *Het werkt stimulerend als leerlingen zien en ervaren hoe hun resultaten zijn gegroeid, bijvoorbeeld door het aanleggen van een portfolio.*

De focus op taal is goed opgepikt door De Christophoor in Delfshaven. Schoolleider Ria Post vertelt: “Kinderen vinden het nu weer heerlijk om te lezen. We hebben het begrijpend lezen verbeterd door inzet op drie bepalende pijlers: technisch lezen, woordenschat en algemene kennis. Methodes als *Nieuwsbegrip* en *Blits* verhogen de motivatie. De vrijwillige intekenblokken zijn nagenoeg door alle leerlingen ingevuld!”

STUDIEVAARDIGHEDEN, ‘EEN PAREL’

Naast de focus op taal en rekenen is de inzet op het verbeteren van de studievaardigheden een succesfactor gebleken. Want met de juiste manier van leren kan een kind veel bereiken. OTV-projectleider Tineke van Zalinge:

"Ik heb op veel scholen gezien hoe kinderen door inzet van studievaardigheden in korte tijd zijn gegroeid en hun prestaties aanzienlijk hebben verbeterd. Ze durven de lat hoger te leggen voor zichzelf, hun ambities bij te stellen en verder te kijken dan oorspronkelijk van hen werd verwacht. De scholen die studievaardigheden hebben ingezet, noemen dit onderdeel zonder uitzondering een echte parel."

► **Train de studievaardigheden van leerlingen; dit geeft de extra leertijd meer effect.**

Directeur Harm Weggemans, die met De Toermalijn in Charlois best heeft geworsteld met de vormgeving van OTV, geeft aan dat met de ontwikkeling van studievaardigheden een goede stap is gezet. "We oefenen met *Blits* en *Nieuwsbegrip*. De kinderen zijn gemotiveerd en de leerkrachten werken er graag mee. Om dit voort te zetten doen we een aanvraag binnen het Rotterdamse onderwijsprogramma Beter Presteren." Ook juf Saskia van De Boog in Delfshaven heeft de studievaardigheden zien verbeteren in de winterschool tijdens de kerstvakantie. "Er is meer tijd om in te gaan op onderwerpen die vanuit de leerlingen zelf komen en om de benodigde vaardigheden te trainen. Dit komt bij de

Cito-toetsen goed van pas." Maar dat is niet het enige, vindt zij: "De kinderen voelen zich groot, zelfverzekerd. Speciaal voor hen gaat de school 's avonds en in de vakantie open. Ze mogen alleen naar huis lopen, in het donker. Een gevoel van zelfstandigheid."

WINST OP HET VO

Veel scholen uit de pilot zijn het eens over wat de succesvolle methodes zijn van dit moment. *Blits* wordt omschreven als 'een supermethode'. "De studievaardigheden schieten omhoog en omdat ze het zo leuk vinden, hebben alle kinderen zich ervoor ingeschreven", aldus de Stemerdingsschool in Charlois.

Ook op De Tuimelaar in Hoogvliet sloeg *Blits* aan. "Andere methodes bleken al snel te hoog gegrepen voor onze leerlingen met een moeilijke leerachtergrond, maar met *Blits* zijn de studievaardigheden echt vooruit gegaan", meent de directeur. Leerlingen uit groep 7 en 8 geven zelf het nut aan van de OTV-lessen: "Extra lessen voor taal en rekenen zijn belangrijk voor 'de hogere school' en goed voor de Cito-toets".

Ook in het voortgezet onderwijs wordt deze winst opgemerkt. Louis Jongejans, destijds rector van het Einstein Lyceum in Hoogvliet, verwoordt het treffend: "De studiehouding van leerlingen is verbeterd. Of dit nu door *Blits* komt

of door een combinatie van factoren - met goede studievaardigheden als katalysator krijgen de extra lessen meer effect."

Renée Bouwer, schoolleider van LMC Slinge, vult aan: "De mooiste complimenten voor OTV zijn de hoge Cito-eindscores van de leerlingen van De Toermalijn in Charlois, met name op het onderdeel studievaardigheden. Eigenlijk doen we het té goed, met als gevolg dat er minder leerlingen naar vmbo kader en beroepsgericht gaan. Maar als dat de resultaten zijn, dan is dat natuurlijk hartstikke mooi."

Op De Notenkraker in Hoogvliet heeft vooral de inzet op opbrengstgericht werken de leerresultaten verbeterd. Directeur Jan Trommel is ook tevreden over de aanpak met programma's: "De methodes zijn echte parels gebleken. *Nieuwsbegrip XL* zetten we voort in het vaste schoolprogramma, met de eigen leerkrachten. Ook *Nieuwsrekenen* en *Blits* zetten we blijvend in." Een mooi voorbeeld van hoe een OTV-investering blijvend wordt geborgd.

REALITEITSZIN

Basisschool 't Prisma in Hoogvliet is eveneens tevreden over de ingezette materialen. Er is gekeken naar tablets voor leerlingen en diverse methodes zijn aangeschaft. Ook hier zijn de

studievaardigheden aantoonbaar verbeterd. Het begrijpend lezen en rekenen van de leerlingen laat een stijging zien. Prachtige resultaten, maar 't Prisma-directeur Ronald Wiersma plaatst wel een kanttekening: "We moeten ervoor waken dat we niet te ver doorslaan naar het cognitieve. School is meer dan alleen taal en rekenen. Ouders vragen soms: waar is die leuke school van vroeger? Er is beduidend minder tijd voor expressie en wereldoriëntatie."

Overigens is 't Prisma rustig gestart met onderwijstijdverlenging. In het eerste jaar is vooral gewerkt aan de kwaliteit van leerkrachten en lessen. In het tweede jaar zijn de OTV-lessen aan leerlingen aangeboden. Volgens projectleider Tineke van Zalinge is dit echt 'de Rotterdamse realiteitszin'. "Geen plan met toeters en bellen, maar iets wat in vier jaar op te tuigen is. Eerst een jaar voorzichtig kijken: wat willen we precies? Daarmee krijg je een duurzaam resultaat. Alle parels gaan door, de winst is geborgd."

De doelen van de Zalmpaatschool in Hoogvliet zijn gehaald, vertelt Janneke Oudshoorn: "We wilden een hogere Cito-opbrengst en de school heeft het landelijk gemiddelde gehaald. Met begrijpend lezen hebben we de inspectienormen gehaald, en hier willen we nog hogere opbrengsten realiseren.

Ik denk niet dat het alleen door OTV komt, maar ik ben ervan overtuigd dat het leer materiaal een grote rol heeft gespeeld. De kinderen hebben hogere adviezen gekregen.”

OPBRENGSTGERICHT WERKEN

Een groot gedeelte van de OTV-scholen is het pad van opbrengstgericht werken opgegaan. Daarbij staat een systematische en doelgerichte werkwijze centraal om leerlingprestaties op het gebied van taal en rekenen te maximaliseren. Stefan Kattenberg, OTV-coördinator van 't Prisma Hoogvliet: “We kijken nu veel gericht naar de resultaten en welk aanbod helpt om die resultaten te verbeteren. Zowel voor individuele leerlingen als voor de groep.” De contacten binnen het openbaar onderwijs Hoogvliet zijn nu ook meer gericht op resultaten en inhoud. “We bespreken de resultaten en hoe je die kunt bereiken. We geven elkaar tips en wisselen kennis uit.”

► Een entreetoets en eventuele kwartaaltoetsen geven een goed beeld van waar de kinderen zijn en waar extra begeleiding nodig is.

Het blijkt een kunst om toetsgegevens om te zetten naar betekenisvolle informatie. De school doet daarom mee aan een project ‘pilots leerwinst en toegevoegde waarde in het primair onderwijs’ van de Universiteit Twente. In deze landelijke pilot wordt gedurende 21 maanden een dertigtal pilots uitgevoerd met alternatieve manieren om de leerwinst te bepalen. De school krijgt tools aangereikt om leerwinst te analyseren en zichtbaar te maken, om zo nog beter opbrengstgericht te kunnen werken.

Ook het directe instructiemodel is op de OTV-scholen ingevoerd. De instructievaardigheden van de leerkrachten spelen hierbij een belangrijke rol. Jan Trommel, directeur van De Notenkraker in Hoogvliet, stelt: “In een bepaalde tijd iets heel goed aanbieden heeft meer effect dan een half uur extra leertijd.” Directeur Janneke Oudshoorn van de Zalplaatschool laat zich inspireren door ‘teach like a champion’, een methode van Doug Lemov. Daarbij krijgen leerkrachten technieken aangereikt voor het toepassen van opbrengstgericht werken in de dagelijkse lespraktijk.

► Werk met directe instructie per niveaugroep; een beproefde aanpak voor onderwijstijdverlenging.

“Actualiteit is belangrijk voor burgerschap”

Eric Reus, 39 jaar

Leerkracht groep 8, OTV-leerkracht en rekencoördinator Woltjerschool
Locatie: Bospolder, Delfshaven

“Tijdens ‘Nieuwsrekenen’ werkten we met de context bij het nieuws. Dat spreekt meer tot de verbeelding dan ‘Jantje moet acht knikkers verdelen’. Samen met een collega konden we instructie geven per niveau, dat werkte heel goed. Nu ik alleen voor de groep sta lukt dat niet meer: de verschillen zijn te groot. Organisatie is een beperkende factor.”

Anne-Marie Blokdijs-de Pater, 37 jaar

Leerkracht groep 8, OTV-leerkracht Woltjerschool
Locatie: Bospolder, Delfshaven

“Ik lees elke les tien minuten voor uit een voorleesboek. Daarna lezen we gezamenlijk een actuele tekst en maken daar vragen bij. De leerlingen vinden dat fantastisch. Zonder de extra leertijd zou je daar niet zo uitgebreid aan toekomen. Actualiteit is bovendien belangrijk voor burgerschap: sommige kinderen kijken alleen Marokkaanse of Turkse televisie en komen de wijk niet uit. Er is meer dan het Bospolderplein, zeg ik dan.”

Kennis op peil in de zomerschool

De zomerschool in Charlois, waaraan kinderen vrijwillig kunnen deelnemen, is een echte parel van OTV. Het is een variant van extra leertijd die bijzondere aandacht verdient. Door tijdens de langdurige zomerpauze aandacht te blijven schenken aan het leerproces, stabiliseert de leerwinst die leerlingen in het voorgaande schooljaar hebben behaald. Dit gaat de zogeheten 'zomerdip' tegen; kinderen blijken nogal eens achteruit te gaan in hun vaardigheden, zoals zelfstandig lezen, wanneer dit niet frequent wordt getraind.

- ▶ Werk ook op de zomerschool opbrengstgericht. Hanteer duidelijke doelstellingen en haalbare resultaat-afspraken. Zoek naar mogelijkheden om de resultaten te monitoren!

De ervaringen met de zomerschool in Charlois waren zo goed dat het initiatief wordt voortgezet. Directeur Ria Post van De Toermalijn: "De zomerschool is inmiddels een begrip in Zuidwijk." Ook Renée Bouwer, schoolleider van vmbo-school LMC Slinge in Charlois, heeft in voorgaande jaren deelgenomen aan de zomerschool. "Het is echt een succes. Alles gaat dan net even wat vrijer. We drinken thee 's ochtends, de sfeer is goed. Terwijl er toch keihard wordt gewerkt."

- ▶ 's Ochtends staat het werken centraal. Bied 's middags verrijking aan, in een speelse en creatieve context.

In 2013 is het thema van de zomerschool 'film'. In de eerste week van de zomervakantie gaat om half negen's ochtends de schooldag van start, waarbij ouders van harte welkom zijn. Op het programma staan activiteiten als taal, tekenen en muziek; daarnaast maken de leerlingen een echte film - die later bovendien in de bioscoop te bekijken is. Ook het strand, muzikale workshops en gezellige uitstapjes maken deel uit van de zomerschool.

Op De Toermalijn zijn kinderen van groep 6 en 7 welkom op de zomerschool, die twee weken duurt. Leerlingen maken een eindtoets om de resultaten in kaart te brengen. Voor voortzetting van het initiatief zijn extra financiële middelen nodig; het volgende schooljaar is reeds veilig gesteld.

- ▶ Denk na over welke kinderen je wilt bereiken en over de organisatie van de zomerschool. Werk je per school of met meerdere scholen tegelijk? Betrek je het op de scholen in de wijk? Krijgt het voortgezet onderwijs een rol?

“Zomervakantie? Naar school!”

Daphne Scherbeijn, 34 jaar
Groepsleerkracht RVKO De Christophoor
(Wereld op Zuid), vakleerkracht muziek,
coördinator en leerkracht zomerschool
Locatie: Zuidwijk, Charlois

“Dit jaar komen er 44 leerlingen naar de zomerschool, tegenover 27 vorig jaar. Ze horen de positieve verhalen van anderen en weten dat we gaan oefenen met dingen die nog moeilijk gaan. Heel concreet: procenten, breuken en geldsommen. En 's middags werken we aan een groot filmproject, dat vinden ze heel leuk. Trouwens, een dagje naar het strand moet ook kunnen.”

Harm Weggemans, 57 jaar
Directeur OBS De Toermalijn (Wereld op Zuid)
Locatie: Zuidwijk, Charlois

“Tijdens de zomerschool maak je de kinderen op een andere manier mee. Je merkt van tevoren al dat ze er zin in krijgen. Niet allemaal, maar onze drie leerkrachten - ze werken ieder twee weken van de zomervakantie - maken dat de kinderen het leuk vinden. Volgend jaar mogen we weer!”

4 De begeleide oversteeek

Soepel van het primair naar het voortgezet onderwijs

Met recht een parel uit de OTV-pilots in Rotterdam: de samenwerking tussen basisscholen en het voortgezet onderwijs. Op dit vlak zijn talloze successen behaald in de afgelopen vier jaar, waarbij heel aantoonbaar nieuwe werkvormen zijn uitgetoetst - en geslaagd. Leerlingen voelen zich zekerder door een goed begeleide overgang; leerkrachten weten elkaar te vinden als overleg nodig is. De resultaten uit dit onderdeel worden zeker voortgezet, verder ontwikkeld en waar mogelijk overgedragen aan andere scholen. Een glorieuze overwinning van OTV.

PLAATSELIJKE SCHOLEN VERENIGD

Nergens is zo'n goede overlegstructuur ontstaan als in Hoogvliet, waar een Regiegroep Aansluiting PO/VO de hele deelgemeente op scherp wil zetten. Met als doel leerlingen te behouden voor de 'eigen' scholen, in plaats van dat ze overstappen naar andere Rotterdamse deelgemeenten of het naburige Spijkenisse. Dat werkt: nu weten ouders en leerlingen wat ze aan de plaatselijke scholen hebben en waar ze net zo goed - of misschien wel beter - terecht kunnen met hun vragen en de ambities van hun kinderen.

De regiegroep heeft een ambitieus doel geformuleerd voor de lange termijn: 'het behalen van een hoger leerrendement

en de algehele verhoging van de onderwijskwaliteit in Hoogvliet'. Voor de korte termijn gelden het uitwisselen van kennis en het versterken van de aansluiting tussen scholen uit het primair en voortgezet onderwijs als speerpunten. Hoe bereik je dat? "Door goed onderwijs te geven", menen de regiegroepleden. "Dat verbetert het vertrouwen van leerlingen en hun ouders in het onderwijs in Hoogvliet."

Bij het bewaken van de doorgaande leerlijn tussen het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs is de rolverdeling gelijk: beide schooltypen moeten hun uiterste best doen om zo goed mogelijk bij de leerling aan

te sluiten. "Bekendheid met elkaars onderwijs en het vertrouwen daarin is het beginpunt van de doorgaande lijn", is de ervaring van de regiegroep. Organisatie van inspirerende studiedagen, flitsbezoeken en een rekenconferentie dragen daaraan bij. Iedereen die betrokken is bij groep 7 en 8 in het basisonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs in Hoogvliet, wordt uitgenodigd.

► Laat de extra leertijd voor taal en rekenen doorlopen in de eerste twee leerjaren van het voortgezet onderwijs en sluit aan bij het OTV-programma van de basisscholen.

GEMOTIVEERDE LEERLINGEN

De meerwaarde van deze nieuwe vormen van samenwerking is enorm. Diverse scholen uit de pilot spreken van meer kennis en vertrouwen onderling, wat zijn weerslag heeft op de leerlingen. De Woltjerschool in Delfshaven licht toe, naar aanleiding van de samenwerking met het Melanchton College: "De leerlingen gaan gemotiveerder naar het voortgezet onderwijs. Ze ervaren zelf hoe het is om daar rond te lopen: de sfeer, de entourage. Ze kunnen daarna zelf een goede keuze maken." Ouders worden ook uitgenodigd om de VO-informatiemarkt te bezoeken. Dit slaat aan, want ouders zijn kritisch in de schoolkeuze.

► Werk gezamenlijk aan methodes en laat basisschoolleerlingen ook echt kennismaken met het voortgezet onderwijs. Dat scheelt maanden wennen.

Om de overgang soepel te laten verlopen zegt de G.K. van Hogendorpschool bewust basisschoolleerkrachten aan te nemen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Die hebben veel affiniteit met lesgeven aan jongere kinderen en geven de leerlingen zelfvertrouwen. Helaas is het contact tussen scholen niet overal in Delfshaven goed tot stand gekomen. Door het wegvallen van de OTV-coördinator op een VO-school wordt een prille samenwerking afgebroken en ook elders zijn geen concrete plannen, terwijl de behoefte er wel ligt. "Een studiedag elk half jaar met uitwisseling en ontmoeting op het programma zou heel waardevol zijn", vertelt de coördinator van De Driehoek in Delfshaven. Een andere school in Delfshaven geeft aan dat de uiteenlopende roosters van de scholen een belemmering vormen om onder schooltijd een gezamenlijk OTV-programma neer te zetten.

► Geef structuur aan het overleg tussen PO en VO, zodat ook wanneer er personeelwisselingen zijn, de band kan blijven bestaan.

UITWISSELING

Samenwerking in de methodes kan een mooi aanknopingspunt zijn, vertelt de Woltjerschool: "Door samen met *Rekentuin* en *Nieuwsbegrip* te werken, ontstaat een gezamenlijke basis. De didactische modellen worden uitgewisseld." Wanneer docenten van het voortgezet onderwijs lesgeven op de basisschool, ontstaan nieuwe inzichten over wat leerlingen kunnen en willen. "Dat is echt een eyeopener", aldus de betrokkenen in Hoogvliet.

► Wissel kennis en ervaringen uit tussen leerkrachten van PO en VO: dit geeft veel inzicht in het niveau van de leerlingen. Organiseer lessen op elkaars school of (half)jaarlijkse studiedagen.

Het Einstein Lyceum was onder de indruk van de basisschool: "Hoe de bovenbouw van de basisschool differentieert in niveaus van onderwijs geven, daar kunnen we in het voortgezet onderwijs wat van leren." Toenmalig rector Louis Jongejans geeft aan dat de leerwinst op het gebied van taal en rekenen het eerste half jaar groot is, door de inspanningen in enkele jaren OTV. "De leerstof kan in de brugklas een stuk sneller worden behandeld, de leerlingen hoeven niet meer te wennen tot aan Kerst." Volgens Hetty Landman, directeur van de Andries van der Vlerk

in Hoogvliet, mag de samenwerking nóg concreter zijn. "Ik wil dat docenten van het voortgezet onderwijs precies weten waar de leerkrachten van groep 8 zijn gebleven met het aanbieden van lessen."

ONDERLING VERTROUWEN

In sommige situaties is de samenwerking tussen primair en voortgezet onderwijs zo goed van de grond gekomen, dat er een sterk onderling vertrouwen is ontstaan. Eén telefoontje met de juiste persoon is dan genoeg om de positie van een individuele leerling te bespreken en het advies te veranderen. Na een mager Cito-resultaat werd tóch voor een hoger schooltype gekozen; een positieve bijwerking van de pilot OTV.

Om leerlingen voor te bereiden op het voortgezet onderwijs kun je die leerkrachten ook in huis halen, dachten ze bij de Zalplaatschool in Hoogvliet. Daar gaven leerkrachten van het Penta College alle OTV-lessen aan de groepen 7 en 8. Gezamenlijk werd de inhoud bepaald. Helaas is na een enthousiaste kruisbestuiving tussen beide scholen in het eerste jaar van de pilot de inzet van docenten uit het voortgezet onderwijs teruggenomen, als gevolg van personele wisselingen. De intentie om samen op te trekken en inhoudelijk samen te werken blijft onverminderd aanwezig.

“Oude muren zijn afgebroken”

Ronald Wiersma, 60 jaar

Algemeen directeur OBS 't Prisma (3 locaties)

Locatie: Hoogvliet

“Zonder OTV hadden we deze samenwerking niet gehad. Dan blijf je hangen op je eigen organisatie. Het is in het belang van het kind als de ketenpartners samenwerken: kinderen uit Hoogvliet horen door te stromen in Hoogvliet. Dan kun je ze goed volgen en behoud je de doorgaande leerlijn.”

Klaas Alkema, 59 jaar

Algemeen directeur PENTA college CSG

Locatie: Hoogvliet

“Door afstemming op het gebied van rekenen, taal en studievaardigheden binnen de werkgroep OTV hebben we meer begrip gekregen voor elkaars problemen. Door een open en warme relatie aan te gaan met onze ketenpartners breken we oude muren af.”

5 Leiderschap met visie

Inspireren, motiveren en organiseren

Wie staan aan de basis van onderwijstijdverlenging in een school? Naast de leerkrachten, de ouders en de kinderen is er de schoolleider. Die geeft de eerste ruwe plannen vorm en bedenkt de strategie voor het vervolg. Wat zijn bevindingen en leerpunten bij de invoering van extra leertijd? Een goede visie en keuzes maken blijken onmisbaar voor het succes van de aanpak.

ORGANISATIE

Worstelen met teams, roosters, beschikbaarheid... Het is een bekende last op de schouders van de schoolleider. Door onderwijstijdverlenging wordt dit aspect nog eens verzaamd. Directeur Martin Weij van de Woltjerschool in Delfshaven vertelt aan de start van de pilot: "De organisatie van extra leertijd is een heel geregeld voor de schoolleider. Alles moet in elkaar passen. We willen leerkrachten niet overstelpen met uren. Onze wens zou zijn: een coördinator voor extra leertijd binnen de school. Een vaste kracht die het overzicht houdt en de motor draaiende houdt. Dit ligt nu vaak op de schouders van de directie, maar door de waan van de dag – ziektevervanging, ouders en een rinkelende telefoon – komt de voortgang al snel in de knoop." OTV-projectleider Tineke van Zalinge voegt toe: "Het is de rol van de schoolleider om de leerkrachten te faciliteren en te

versterken in hun competenties. Dat is een aspect van professionalisering. En je mag daarbij best hoge verwachtingen hebben van leerkrachten, IB'ers en andere betrokkenen. Want eigenlijk is het 'gedeeld leiderschap'."

► *Regel de organisatie van onderwijstijdverlenging in een vaste structuur, bijvoorbeeld met één coördinator die het overzicht houdt. Stimuleer je mensen om verantwoordelijkheid te nemen. Neem de tijd om dit eerst goed te regelen; dat levert later tijd op!*

Enmaal verder in de pilot heeft de Woltjerschool een vaste vorm gevonden voor onderwijstijdverlenging, met de inzet van twee leerkrachten in een geïntegreerd lesprogramma. Deze aanpak is toekomstbestendig, want gebaseerd op een stabiele factor in de school en goed ingebed in de lesdag. Hoe zou het zijn als één OTV-leerkracht

meerdere scholen bedient? "Het zou handig zijn als één persoon kan worden aangesteld die op meerdere scholen lesgeeft", denkt Renée Bouwer van LMC Slinge in Charlois. "Maar samenwerken met scholen van verschillende besturen en signatures blijft soms lastig."

► *Kies een haalbaar organisatieniveau en denk na over een geschikte variant. Is OTV voor alle leerlingen of voor een selectie; past het in de reguliere lessen of daarbuiten?*

GOEDE INVESTERING

Wie de dagelijkse beslommeringen even parkeert, kan op een abstracter niveau kijken naar de winst van onderwijstijdverlenging. Directeur Jan Trommel van De Notenkraker in Hoogvliet beschrijft de opbrengst van extra leertijd als volgt: "OTV heeft ons in de gelegenheid gesteld om onze visie op onderwijskwaliteit vorm te geven. De pilot is onderdeel van ons programma Talentontwikkeling Hoogvliet, en één van de pijlers daarin is het verhogen van de interne deskundigheid. Dankzij onderwijstijdverlenging lopen er nu drie kanjers van geschoolde innovatoren rond die ervoor zorgen dat de deskundigheid in huis komt – en blijft." Hij denkt dat het lukt om deze functies te behouden, ook na de pilot: "Het is

een goede investering geweest en de innovatoren moeten beslist blijven. Zij leveren een belangrijke bijdrage aan de onderwijsonderkwaliteit van de hele school. Om dit voort te zetten, kunnen we met minimale middelen de deskundigheid onderhouden."

PRESTATIES VERBETEREN

Ook andere leden van de regiegroep Talentontwikkeling Hoogvliet, zoals Ronald Wiersma van basisschool 't Prisma, zien de meerwaarde van extra leertijd. "Uit onderzoek blijkt dat er tien procent talent wordt 'verspild'. Dat zijn leerlingen die op zich wel de intelligentie hebben, maar door hun taalachterstand op een lager niveau in het voortgezet onderwijs terechtkomen dan ze qua capaciteit aan zouden kunnen. Beginnen op de basisschool helpt om het niveau op te tillen, met als doel leerlingen beter op hun plek in het voortgezet onderwijs te krijgen."

Deze gedachte is redelijk nieuw, menen ze in Hoogvliet: "Tot nu toe was men vooral geneigd om het onderwijs aan te passen aan zwakke leerlingen en individuele leerlijnen te ontwikkelen. Dat is een valkuil. Nu willen we graag de prestaties verbeteren door goede methodes en excellente leerkrachtaardigheden." Ook basisschool De Toermalijn in Charlois heeft de

ambities verhoogd, door steeds meer resultaatgericht te gaan werken. Per vakgebied is de inspectienorm bekend en aan de hand daarvan heeft de school haar doelstelling bepaald.

- *Bepaal doelen en doelgroepen voor de extra leertijd. Houd zicht op de doelen en stel tijdig bij.*

Opbrengst- of resultaatgericht werken betekent wel dat de schoolleider met het team heldere doelen moet stellen, 'smart' geformuleerd. Ook moet er een gedegen monitorsysteem worden opgezet om de opbrengsten te meten. OTV-projectleider Tineke van Zalinge noemt nog een aanvullende voorwaarde: "Iedereen moet worden betrokken bij het volgen van de opbrengsten én de analyse. Die gezamenlijke verantwoordelijkheid betekent voor veel scholen een cultuurverandering. Ook komt er vaak een structuurverandering aan te pas, een herwaardering van posities en rollen."

- *Breng resultaten en opbrengsten in beeld, maak ze zichtbaar. Zet een goede monitor op om opbrengsten te volgen en bepaal aan de hand daarvan de verdere koers.*

ONDERNEMERSCHAP

De doorstroming van primair naar voortgezet onderwijs was een speerpunt in de pilots. Die relatie tussen scholen komt niet vanzelfsprekend tot stand, zo blijkt. Om tot samenwerking te komen is goed ondernemerschap nodig. Renée Bouwer, schoolleider van LMC Slinge in Charlois, doet er alles aan om haar school meer naar buiten te laten treden. "Je moet gewoon dóen, concreet zijn. Het bedrijfsleven komt bij ons in de school, leerlingen kunnen dan al solliciteren. Je hoeft niet voor alles geld te hebben."

- *Een ondernemende houding helpt bij het doorzetten van onderwijstijdverlenging en heeft effect op de hele school: het team, de ouders, de leerlingen. Denk ook aan samenwerking in de wijk!*

Janneke Oudshoorn van de Zalmplaat in Hoogvliet benoemt eveneens het ondernemerschap van de school: "We hebben veel aanvragen uitstaan, voor groepen nul bijvoorbeeld. We willen van de peuters tot aan het voortgezet onderwijs projecten gaan doen in het kader van techniek. En we besteden veel aandacht aan PR. Ouders worden eerlijk voorgelicht: wat gaat er goed in

de school, wat kan beter? OTV heeft zeker een impuls gegeven aan de onderwijskwaliteit, al kun je dat niet hard maken."

Jan Trommel van De Notenkraker in Hoogvliet benoemt nog een neveneffect van de pilot: "De samenwerking tussen de acht BOOR-scholen is een echte parel gebleken. Dit zetten we zeker voort; we breiden het gebied waarschijnlijk nog verder uit." Het gevolg daarvan is wel dat de schoolleider buiten zijn eigen domein moet treden en in contact komt met andere opvattingen en visies op onderwijs. Het 'naar buiten treden', zoals gesteld door Bouwer, heeft invloed op de organisatie van de school. Wanneer de schoolleider vaker extern is, zullen verantwoordelijkheden gedeeltelijk elders in de organisatie moeten worden ondergebracht.

De schoolleider als manager van een team vol experts: dat is de route naar het verbeteren van onderwijskwaliteit, volgens Tineke van Zalinge. "Onderwijskundig leiderschap op alle niveaus is een voorwaarde voor het verbeteren van de opbrengsten op een school. Dit leidt tot een duurzame verbetering van het onderwijs. En dat is niet alleen een zaak van schoolleiders

en bestuurders; ook leerkrachten met coördinerende taken, IB'ers, reken- en taalexperts behoren tot het 'dream team' van OTV." Ronald Wiersma van 't Prisma in Hoogvliet besluit: "Terugkijkend is er door OTV veel in gang gezet. OTV heeft een versnelling gebracht in de beoogde onderwijsontwikkelingen, zoals professionalisering van leerkrachten en het vergroten van de leerresultaten."

- *Kies uit het team van leerkrachten een taal- en rekenexpert. School deze en laat deze expert het taal- en rekenonderwijs verrijken.*

“Het geeft energie”

Ria Post, 34 jaar

Directeur RVKO Christophoor

Locatie: Zuidwijk, Charlois

“Ik vind: je moet werken vanuit de visie die je al hebt als school. Je kunt je wel afhankelijk opstellen van subsidie, maar als die stopt – wat dan? Deze school moest een boost krijgen en het was fijn dat daar de tijd en financiële middelen voor beschikbaar waren. Omdat het kader ontbrak, moest je zelf flink sturen. Met veel plezier overigens. Het is geen papierwerk hè – je ziet de kinderen elke dag voor je, daar doe je het voor.”

Renée Bouwer, 53 jaar

Directeur LMC Slinge Voortgezet Onderwijs vmbo

Locatie: Zuidwijk, Charlois

“Aan het begin had iedereen de meest wilde ideeën. Uiteindelijk kwam het aan op een lange adem en je nek uit durven steken. Het gaf echt een oppepper om de basisscholen te benaderen. Onze rekenmethode is compleet anders, dat hebben we af kunnen stemmen. Zo is het niet alleen maar ‘leuk’ om elkaar op te zoeken, maar levert het inhoudelijk-didactisch wat op. Trouwens, de ondernemende OTV-houding zie je nu terug bij de leerkrachten. Het geeft energie.”

Colofon

Coördinatie en eindredactie

Sanne Vreugdenhil en Tineke van Zalinge

Bronnenmateriaal (monitorrapportages, borginggespreksverslagen, OTV-schoolprogramma's, OTV- schoolevaluaties, interviews)

Tineke van Zalinge/Stichting de Meeuw, Oberon, Sardes, CEDGroep (rapport aansluiting PO/VO), scriptie Onderwijstijdverlenging (Hogeschool Rotterdam), Behoefteteonderzoek Zomerschool (Hogeschool INHolland)

Redactie

Zita Bebenroth (Zomerzondag)

Vormgeving en fotografie

Joyce Pasmans (Studijos)

Drukwerk

Drukkerij Groels

Pilotscholen Charlois

RVKO De Christophoor
OBS De Toermalijn (locaties Schere en Hijkerveld)
PCBS Steven Stemerding

LMC Slinge Zuid
OSG Nieuw Zuid, locatie Hugo de Groot
CSG Calvijn
Sint-Montfort

Pilotscholen Delfshaven

OBS De Boog
OBS Delfshaven
OBS De Driehoek
OBS De Korf
RVKO Nicolaasschool
Dr. J. Woltjerschool (Kind en Onderwijs Rotterdam)

G.K. van Hogendorp
Wolfert College
Melanchton Mathenesse

Pilotscholen Hoogvliet

OBS Andries v/d Vlerk
OBS De Notenkraker
OBS 't Prisma (locaties Heersdijk en Saffraanstraat)
OBS Plevier/Boomgaard
OBS de Tuimelaar en SBO Hoogvliet
PCBS Zalmplaat

Einstein Lyceum
PENTA college CSG

Meer lezen?

www.onderwijstijdverlenging.nl

www.onderwijsbeleid010.nl/beterpresteren
www.anderetijdeninonderwijsenopvang.nl
www.expertshoogvliet.nl

Rotterdam, oktober 2013

Overzicht OTV-activiteiten per school

In deze kolommen benoemen we de varianten die door de deelnemende OTV-scholen in het schooljaar 2012-2013 zijn toegepast. We hebben de onderwerpen als vraag geformuleerd, ter ondersteuning van de invoering van onderwijstijdverlenging. Gebruik de varianten in het overzicht en de aanvullende tips als hulpmiddel bij het opstarten van extra leertijd in de school.

Algemeen

- ▶ Bepaal doelen en doelgroepen voor de extra leertijd. Houd zicht op de doelen en stel tijdig bij.
- ▶ Breng resultaten en opbrengsten in beeld, maak ze zichtbaar. Zet een goede monitor op om opbrengsten te volgen en bepaal aan de hand daarvan de verdere koers.
- ▶ Een ondernemende houding helpt bij het doorzetten van onderwijstijdverlenging en heeft effect op de hele school: het team, de ouders, de leerlingen. Denk ook aan samenwerking in de wijk!
- ▶ Werk ook op de zomerschool opbrengstgericht. Hanteer duidelijke doelstellingen en haalbare resultaatafspraken. Zoek naar mogelijkheden om de resultaten te monitoren!
- ▶ 's Ochtends staat in de zomerschool het werken centraal. Bied 's middags verrijking aan, in een speelse en creatieve context.
- ▶ Denk na over welke kinderen je wilt bereiken en over de organisatie van de zomerschool. Werk je per school of met meerdere scholen tegelijk? Betrek je het op de scholen in de wijk? Krijgt het voortgezet onderwijs een rol?

Voor welke groepen organiseer je OTV?

- groep 7 en 8
- groep 6 t/m 8
- groep 5 t/m 8
- selectie van leerlingen uit groep 5 t/m 8

▶ Ervaring leert dat in groep 5 en 6 taal en rekenen basaal belang zijn. Start dus ook met extra leertijd in die groepen.

Welke methodes zet je in voor taal en rekenen en het verbeteren van studievvaardigheden?

- Nieuwsbegrip
- Nieuwsbegrip XL
- Blits
- Nieuwsrekenen
- Rekenuin
- Woordenschatonderwijs

- ▶ Train de studievvaardigheden van leerlingen; dit geeft de extra leertijd meer effect.
- ▶ Werk samen met het voortgezet onderwijs aan methodes en laat basisschoolleerlingen ook echt kennismaken met die scholen. Dat scheelt maanden wennen.